

CENTENARI DE LA CREACIÓ DE LES JUNTES DE PROTECCIÓ A LA INFÀNCIA (1908-2008)

La Junta de Protecció de la Infància de Barcelona. La primera etapa (1908-1909) *The Childhood Protection Council in Barcelona. Its first Stage (1908-1909)*

Félix Santolaria
Universitat de Barcelona

Data de recepció de l'original: abril 2009
Data d'acceptació: maig 2009

ABSTRACT

The aim of this paper is to present the constitution of the «Junta Provincial de Protección de la Infancia» in Barcelona in 1908, and describe the task it carried out in order to fight against social deviation and marginalization of childhood until the end of 1909, when due to economical difficulties it was forced to dissolve. The study is divided in two parts, the first of them is focused in giving a summary of the general legislative context (Childhood Protection Law 1904 and its Regulation in 1908) that allowed the foundation of the Local and Provincial Councils of Childhood Protection. In the second one, the study explains the concrete case of the Protection Council in Barcelona during the period of 1908 and 1909. It is analysed the social and educational intervention plan designed by the Council and the way it was applied, showing its most significant elements and the difficulties found. The paper is basically based on primary documental sources, coming from some of the process' main characters' personal archives (Josep Pedragosa and Ramón Albó), and also from the Protection Council's own archives. The use of such kind of sources enables to enrich the strict institutional history.

KEY WORDS: Child Welfare, Social Education, Social Problems, Child Protection Law, Barcelona, 1908-1909, Josep Pedragosa, Ramón Albó.

RESUM

L'article presenta la constitució de la Junta Provincial de Protecció de Barcelona i la tasca que va desenvolupar fins a finals de 1909, quan es va dissoldre. Aporta les dades del primer pla d'acció que es va dur a terme a la capital catalana per combatre la marginació i la desviació social de la infància, i n'assenyala els elements més característics i les dificultats que hi va haver per aplicar-lo. L'estudi està basat en fonts documentals primàries, procedents dels arxius privats d'alguns dels protagonistes principals de la història que es narra.

PARAULES CLAU: atenció a la infància, educació social, Llei de protecció a la infància, Barcelona, 1908-1909, Josep Pedragosa, Ramon Albó.

RESUMEN

El artículo presenta la constitución de la Junta Provincial de Protección de Barcelona y la tarea que desarrolló hasta finales de 1909, cuando se disolvió. Aporta los datos del primero plan de acción que se llevó a término a la capital catalana por combatir la marginación y la desviación social de la infancia, y señala sus elementos más característicos y las dificultades con qué se encontró su aplicación. El estudio está basado en fuentes documentales primarias, procedentes de los archivos privados de algunos de los protagonistas principales de la historia que se narra.

PALABRAS CLAVE: atención a la infancia, educación social, Ley de protección de la infancia, Barcelona, 1908-1909, Josep Pedragosa, Ramon Albó.

1. INTRODUCCIÓ

El 12 d'agost de 1904 (*Gazeta* de 17 d'agost) s'aprovava la Llei de protecció a la infància, el projecte de la qual havia estat presentat a les Corts pel ministre de Governació, Sánchez Guerra. La Llei estava inspirada en les idees higienistes i protectores del prestigiós metge Manuel Tolosa Latour, qui representava i recollia, alhora, les propostes i inquietuds de nombrosos membres de

la Societat Espanyola d'Higiene. Aquests ja havien informat un projecte de llei anterior, del 1900, i que havia estat presentat per un grup de senadors, però no va arribar a prosperar en les discussions parlamentaries. Tolosa Latour, expert coneixedor de la llei francesa (1874) de protecció infantil, la Llei Roussel, sembla que s'havia inspirat àmpliament en les seves finalitats a l'hora de redactar l'espanyola.¹

Els conceptes fonamentals eren la protecció de la salut física i moral del nen, i, per tant, la vigilància de tot allò que directament o indirectament fes referència a la vida infantil fins als 10 anys (art. 1). Creava un Consell Superior, com a òrgan central de coordinació nacional; en dissenyava la constitució i creava també unes Juntes Provincials i Locals, organitzades de manera anàloga a la constitució del Consell, que eren encarregades de coordinar la llei i aplicar-la en les seves zones territorials. Aportava normatives específiques d'aplicació sobre la lactància mercenària, les dides i el seu control legal. Era, en la redacció inicial, una llei clarament orientada, com a objectiu primari i gairebé únic, a evitar l'enorme mortalitat infantil, ja que organitzava un servei nacional protector i inspector higienista i sanitari. Per tant, podríem dir que tenia la finalitat de ser la policia de la lactància mercenària («*la ley Roussel española y mejorada*»).² I, encara que la llei parlava de la «*salud moral*» i de la vigilància de «*todo cuanto directa o indirectamente*» tingués relació amb aquest àmbit, la veritat és que la resta de l'articulat no deia res que no estigués relacionat amb el «control» de les dides. La llei acabava amb la promesa que en tres mesos el ministre de governació publicaria el Reglament per aplicar-lo.

La realitat fou que els tres mesos promesos es van convertir en quatre anys llargs. El 1907, arribava al Ministeri de Governació Juan de La Cierva, qui va cridar Tolosa Latour i Pedro Sangro Ros d'Ollano per encomanar-los la redacció immediata del Reglament per poder aplicar la Llei Tolosa, com ja es coneixia des de 1904. El reglament es va publicar el 26 de gener de 1908 i aportava nombroses novetats.

¹ Va ser important el paper que va tenir la Societat Espanyola d'Higiene en la gestació de la llei de 1904. Ha estat assenyalat i sintetitzat per: PALACIO LIS, Irene; RUIZ RODRIGO, Cándido (2002). *Redimir la inocencia. Historia, marginación infantil y educación protectora*. València: Universitat de València, pàg. 75-77. Un estudi posterior més específic, ampliat a les qüestions que sobre el tema infantil, va abordar aquesta societat en el període que ens ocupa. Posa de manifest les funcions que l'entitat va assumir en la gestació de la Llei de protecció. Vegeu: PERDIGUERO, Enrique; ROBLES, Elena. «La protecció a la Infancia y la Sociedad Española de Higiene». A: PERDIGUERO, Enrique (comp.) (2004). *Salvad al niño*. València: Seminari d'Estudis sobre la Ciència, pàg. 93-120.

² LÓPEZ NÚÑEZ, Álvaro (1908). *La Protección a la infancia en España*. Madrid: Imprenta Eduardo Arias, pàg. 128 (n'hi ha una segona edició publicada a Madrid: C.E.P.E., 1992).

En primer lloc, era evident que el concepte de protecció a la infància s'ha via ampliat i que tota l'amplitud de la «tutela física i moral» del menor estava present en les noves directrius, de manera que, en un cert sentit, l'aplicació completa de l'articulat hauria fet innecessaris, fins i tot, els tribunals tutelars posteriors (que havien d'arribar el 1918). Roussel, l'autor de la llei francesa, comentà que, si s'aplicava, seria la llei més progressista i pràctica de totes les que existien a Europa.³

El reglament no solament abordava la lactància mercenària, com semblava que feia el 1904, sinó que definia les funcions de protecció i empara a la dona embarassada; la inspecció de tots els centres en els quals es recollien o s'albergaven nens (cases bressol, escoles, tallers, asils, espectacles...); l'explotació infantil, la denúncia i persecució dels delictes contra menors; l'empara dels nens abandonats físicament i moralment, la seva recollida de la via pública tot proporcionant-los educació protectora; la correcció paternal dels anomenats rebels, incorregibles i delinqüents; l'atenció i instrucció dels anormals, i el compliment de les lleis protectores, és a dir, tot o pràcticament tot.

Naixia, així, un organisme estatal per respondre a les necessitats de la infància abandonada físicament i moralment. I, per a això, es regulava el Consell Superior de Protecció a la Infància i les Juntes Provincials i Locals, que organitzarien les seves funcions en cinc seccions: 1. Puericultura i Primera Infància; 2. Higiene i Educació Protectora; 3. Mendicitat i Vagància; 4. Patronats i Correcció Paternal, i 5. Jurídica i Legislativa. Cada secció tindria les seves pròpies reglamentacions especials amb la finalitat de millorar, i assolir, una eficàcia pràctica real. El finançament de tot aquest projecte protector dependria de la partida que se li assignés en els pressupostos de l'Estat i dels donatius i subvencions particulars que es poguessin rebre. Un aspecte, aquest del finançament, que no va quedar resolt de moment i que tingué necessàriament repercussions en els començaments difícils de les Juntes Provincials i Locals. Tan sols un mes més tard, un altre Reial decret (24 de febrer de 1908) (*Gazeta* de 25 de febrer), ampliava les atribucions del Consell Superior, que passaria a anomenar-se de Protecció a la Infància i Repressió de la Mendicitat, i que assumiria totes les funcions en el camp del control de la mendicitat del carrer. Seria llavors, per la primavera de 1908, amb el Reglament publicat, l'ampliació de funcions decretada i sense un finançament definit, quan s'intentaria engegar

³ ROCA CHUST, Tomás (1968). *Historia de la Obra de los Tribunales Tutelares de Menores en España*. Madrid: Consejo Superior de Protección a la Infancia, pàg. 65.

per primera vegada la Llei Tolosa, iniciant el procés progressiu de constituir les juntes provincials i locals encarregades d'aplicar-la.⁴

El desenvolupament definitiu del nou organisme arribaria el 1911, amb l'aprovació en la Llei de pressupostos generals de l'Estat. Es crearia un impost especial del cinc per cent sobre les entrades i localitats de tots els espectacles públics (RD de 18 de gener de 1911) (*Gazeta* de 22 de gener). És un impost finalista amb destinació a les Juntes de Protecció Provincials i Locals, que es duria a efecte per recaptació directa a cada localitat o municipi per part d'agents d'Hisenda o per representants de la Companyia Arrendatària de Tabacs. Aquesta aportació del cinc per cent sobre els espectacles públics va suposar, per a la majoria de les juntes, uns fons importants que els van permetre intentar desenvolupar totes les funcions; fins i tot els tribunals de menors, que sorgirien el 1918, rebrien, com a fons propis per desenvolupar la seva missió, una part de la important recaptació de les juntes. La distribució dels ingressos quedava regulada de la manera següent: el 60 per cent en obres de protecció a la infància; un 30 per cent per a la repressió de la mendicitat, i un 10 per cent, com a màxim, en atencions de personal (RD del 17 de juny de 1911) (*Gazeta* de 18 de juny).

2. LA CONSTITUCIÓ DE LA JUNTA PROVINCIAL DE PROTECCIÓ DE LA INFÀNCIA DE BARCELONA

El 27 de febrer de 1908 el Govern Civil de Barcelona va rebre una circular privada que el Ministre de Governació, Juan de la Cierva, enviava als governadors civils. Els insistia que convidessin i nomenessin de manera immediata els vocals i les persones i iniciatives socials més adequades per constituir les Juntes Provincials, el primer objectiu de les quals havia de ser la prohibició efectiva de la mendicitat rondaire, d'acord amb el RD de 24 del mateix mes. Així mateix, els advertia que aviat es publicaria una Reial ordre que dictaria normes per constituir de manera immediata les juntes.⁵ I va ser tan aviat que la Reial

⁴ Un estudi de la Llei de 1904, del Reglament de 1908 i del desenvolupament de les juntes de protecció i les seccions de què constaven el trobem a: PALACIO LIS, Irene; RUIZ RODRIGO, Cándido. *Op. cit.*, pàg. 75-96. També a: BARONA, Josep Lluís. «El Consejo Superior de Protección a la Infancia y Represión de la Mendicidad (1904-1914). Su ideología social y sanitaria». A: PERDIGUERO, Enrique (comp.). (2004). *Salvado al niño*. València: Seminari d'Estudis sobre la ciència., pàg. 121-153.

⁵ Doc. núm. 01.3.013.1, a l'AJP (Arxiu Josep Pedragosa. Dp. Teoria i Història de l'Educació. Universitat de Barcelona). El document és una còpia manuscrita de la circular privada enviada a Barcelona (possiblement per via telegràfica). És datada del 27 febrer de 1908.

Ordre va ser datada l'endemà i publicada un dia més tard, el 29 de febrer de l'any de traspàs de 1908.⁶

Aleshores el governador de Barcelona era Ángel Ossorio y Gallardo, qui va mostrar veritable zel en el compliment de les instruccions rebudes: envià immediatament les comunicacions oportunes als presumptes membres de la Junta, tal com indicava el recentment promulgat Reglament de la Llei Tolosa: l'alcalde, el bisbe, el president de la Diputació, el de l'Audiència, representants de les Escoles Normals, de l'Institut de Segon Ensenyament, etc. Reclamà, a més, el concurs de persones de «notòria competència» en l'assumpte, com indicava l'articulat.

En aquest sentit, cal fer constar que aleshores, a Barcelona, hi havia la felicitosa circumstància que, al costat de l'existència d'escoles de reforma remarcables (Asil Toribi Duran, Asil del Bon Pastor) —ja aportaven una experiència provada—, hi havia un ampli conjunt d'institucions benèfiques i assistencials que exercien les diverses accions socials en alguns barris de la ciutat. També hi convergien algunes iniciatives avantguardistes, tant en el camp de la protecció a la infància abandonada, el de la reforma i rehabilitació penitenciària de joves i adults, com en el de la reeducació dels menors, a més de l'existència d'una sensibilitat social i intel·lectual notable de cada vegada més conscient i desperta sobre el problema de la infància en risc.⁷

Des del primer moment, especialment Ramon Albó, vocal delegat pel president de la Diputació, i amb una àmplia experiència en el camp, apareix col·laborant estretament amb el secretari del governador en la gestió de la constitució de la nova Junta.⁸ El 7 de març, només nou dies després de la recepció de la circular, era enviat un ofici d'Ossorio y Gallardo en què convocava tots els

⁶ Reial Ordre de 28 de febrer als governadors civils sobre la constitució de les Junes Provincials de Protecció de la Infància. *Gazeta de Madrid* de 29 de febrer de 1908.

⁷ Vegeu: GONZÁLEZ-AGAPITO, Josep; MARQUÈS, Salomó; MAYORDOMO, Alejandro; SUREDA, Bernat (2002). *Tradicció i renovació pedagògica. 1898-1939. Història de l'Educació. Catalunya, Illes Balears, País Valencià*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans & Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliba, 233), pàg. 432-438. La presència de figures destacades com Ramon Albó, Josep Pedragosa, Puig i Alfonso, Bonaventura Muñoz, Francesc Vidal Solares, etcètera, que estigueren vinculats indirectament o directament i, des del primer moment, amb el començament de la Junta, permetien pronosticar un auguri positiu per al nou organisme.

⁸ Per exemple, els doc. núm. 01.3.005.1 i núm. 01.3.004.1 de l'AJP, que són notes d'Albó adreçades al secretari i a l'oficial administratiu encarregats de les gestions, en què reporta els contactes que té amb associacions i entitats benèfiques que complien els requisits legals per poder tenir un vocal a la Junta, o bé designaven possibles candidats per ocupar els llocs de vocals obrers (els designats acabarien sent Francesc Garriga i Miquel Renté Cassola, aquest últim era vicepresident de l'Ateneu Obrer i propietari d'un taller d'impremta), posen de manifest la implicació especial de Ramon Albó en el procés constituent de la Junta.

vocals nats i electes a la reunió de constitució, que havia de tenir lloc el divendres, 13 de març, a les 15.30 hores en el mateix despatx oficial del Governador, i exigia puntualitat a la trobada.⁹ El dimecres, 11 de març, es publicava, en el *Butlletí Oficial de la Província*, la RO Circular que disposava, en termes tallants, la constitució immediata de les Juntes abans de dia 20 del mateix mes.¹⁰ Dos dies més tard tindria lloc la reunió, en la qual probablement Ramón Albó va ser designat vocal secretari, es va triar una comissió permanent i van ser distribuïts els restants vocals entre les cinc seccions que dividia el Reglament de gener de 1908 la tasca de protecció. La secció tercera (Mendicitat i Vagància) va ser la més nombrosa i quedà formada per tretze vocals, entre els quals, el propi governador i el secretari Albó; això és senyal del protagonisme que es donava a aquesta secció, en perfecta consonància amb la circular ministerial rebuda el 27 de febrer. I, fos com fos, la primera Junta Provincial que oficialment va constituir-se a tot l'Estat va ser la de Barcelona (i en tan sols quinze dies, a partir de la circular comminatòria del ministre Juan de la Cierva).¹¹

Sembla que també en aquesta reunió de constitució va ser designat Josep Pedragosa director executiu de la Secció tercera i un expert oficial de secretaria per a totes les gestions administratives que generés la feina de la secció.¹²

⁹ Doc. núm. 01.3.006.1 de l'AJP. El document és l'esborrany original dictat per Ossorio al seu secretari, que convoca la reunió de constitució sense que, pel que sembla, tots els vocals haguessin estat ja designats o nomenats. Per exemple, encara el 9 de març es rebia la proposta d'Hermenegildo Giner de los Ríos, com a representant vocal de l'Institut General i Tècnic de Segon Ensenyament, triat pel claustre (doc. núm. 01.3.003.1; AJP).

¹⁰ Reial Ordre Circular per donar compliment al que disposen els articles 26 i 32 del Reglament de la Llei de protecció a la infància. *Butlletí Oficial de la Província de Barcelona*, núm. 61, 11 de març de 1908, pàg. 3.

¹¹ Doc. núm. 01.3.001.1 de l'AJP. És un plec de tres esborranys sobre la distribució dels vocals en les seccions, l'enumeració de corporacions que col·laborarien amb la Junta i els respectius vocals representants, el nomenament de Pedragosa com a director de la Secció tercera, etc. És molt probable que, a causa de les presses, no tots els vocals poguessin assistir-hi, malgrat la convocatòria exigent del governador; i ni tan sols que totes les corporacions i institucions que per llei podien tenir un vocal representant, l'haguessin designat ja de manera ferma, encara que sembla evident que hi havia hagut contactes previs i designacions confirmades oficialment o oficiosament. Entre els membres, a més d'Ossorio, com a president, hi hauria: Mariano Enciso (vocal delegat pel president de l'Audiència), Ramón Albó (vocal delegat pel president de la Diputació), l'alcalde de Barcelona, l'inspector provincial de Sanitat, Agustí Farriols (sotsdelegat de Medicina) i el Bisbe de Barcelona (que es va excusar per malaltia). També hi assistí el professor Augusto Vidal Parera (Normal de mestres), la professora Àngela Valls (Normal de mestres) i el professor Hermenegildo Giner de los Ríos (Institut General i Tècnic). I, evidentment, metges reconeguts, com Francesc Vidal Solares (Hospital del Nen), Ramon Sauquet (Hospital Nens Pobres) i Joaquim Duran (Reial Acadèmia de Medicina).

¹² Ossorio va oferir a Pedragosa el càrrec i el convidà que aplicàs el Reglament de la Llei organitzant un pla d'acció concret per a la Secció tercera. Així ho confessa el sacerdot (doc. núm. 01.2.111.5, núm. 01.2.068.1, pàg. 12, i núm. 01.1.054.1; AJP).

Tal com indica el primer número del Butlletí de la Junta, davant la impossibilitat de poder atendre totes les funcions de les altres seccions de manera immediata, i cobrir-les, es va voler incidir a donar una resposta prioritària al problema urgent i més visible, que era «*esa plaga de niños huérfanos con o sin padres, abandonados, mendigos, andrajosos, vagabundos, viciosos y delincuentes, conocidos vulgarmente por el mote de trinxeraires, que constantemente pululan por nuestras calles y constituyen el oprobio y la afrenta de nuestra moderna civilización*».¹³

Naturalment, la Junta naixia pobra i sense recursos assignats, que sapiguem. Mentrestant, les setmanes següents, la comissió permanent, amb Osorio i Albó, intentava reunir alguns fons inicials. Pedragosa, després de recollir informació sobre la disponibilitat de possibles institucions col·laboradores, d'una banda, i els elements materials i personals que, per una altra, aportaven el Govern civil, l'Ajuntament i la Diputació, intentaria dissenyar un pla d'acció realista. La intenció seria mancomunat l'acció social de les institucions en una xarxa que pogués donar una certa unitat i continuïtat a la intervenció de la Junta, i amb la mínima despesa possible. Així i tot, encara volien fugir de l'afany d'establir sistemàticament fundacions o institucions noves, ja que no ho aconsellaven ni la prudència ni el bon sentit econòmic. Era necessari, malgrat això, crear un Departament d'Observació Psicològica i Classificació, on els menors recollits, abans de ser destinats a les institucions col·laboradores, serien identificats, revisats, higienitzats i examinats, i en el mínim temps possible els donarien una «destinació».

De la mateixa manera, per Pedragosa era necessari, a més, un tipus d'institució postasilar, que fes d'institució pont entre el món habitualment tancat dels asils i el veritable món social lliure, en el qual volien reintegrar el menor. Aquest model institucional obert havia de ser de tipus familiar, en règim de llibertat, que permetés mantenir un contacte adequat amb el món social lliure i oferís una «llar» per cobrir les necessàries seguretats bàsiques dels menors, que acollís l'exultat fins que es reincorporés socialment de manera definitiva. D'aquesta manera, s'evitaria el salt bruscat d'un model de sistema tancat i d'internament total a la intempèrie de la vida social lliure. Aquest era el moment difícil per excel·lència, segons Pedragosa, qui coneixia prou el cost social elevat i humà que suposava aquest procés, fins i tot per als menors que tinguessin expectatives més

¹³ *Boletín de la Junta Provincial de Protección a la Infancia*. Barcelona, núm. 1 (15 de novembre de 1908), pàg. 1. El text complet de l'article únic del primer número, signat per tots els membres de la Secció tercera, era en realitat de Pedragosa, com revela l'esborrany original de l'article, escrit a mà pel sacerdot. Doc. núm. 01.2.068.1; AJP.

optimistes —com havia après i comprès, dia rere dia, en la tasca de capellà que havia dut a terme en la moderna presó model de la Ciutat Comtal. Era la proposta d'institucionalitzar el model de la Casa de Família, gairebé desconeguda i que havia fundat el propi sacerdot, i que des de feia dos anys funcionava ja de manera informal i amb dificultats al carrer de Portaferrixa, a Barcelona.¹⁴

En síntesi, el pla consistia a organitzar, de manera sistemàtica i contínua, «recogidas o limpias» de menors en situació de marginació i desviació social, que eren «fixats», fotografiats, revisats mèdicament i interrogats, per ser immediatament destinats els uns —si es considerés convenient i fora viable— a les seves famílies i llocs d'origen, i, els altres, col·locats provisionalment en un departament de l'Asil del Parc, on estarien «en observación para el estudio de su compleja psicología (sensibilidad, carácter, religiosidad, moralidad, cultura, inclinaciones, aptitudes, etc.), todo con el saludable fin de proceder a la clasificación más aproximada al ideal de una pedagogía racional y científica».¹⁵ Després de ser classificats en les categories generals d'idiosincràsia urbana o rural, eren subclassificats en funció del seu grau de «degeneració» moral en dues subcategories: la de simplement «abandonats» i la de «viciosos i delinqüents». Per als abandonats, fossin d'idiosincràsia rural o urbana, es proposaven mesures directes de protecció i empara (col·locació familiar, urbana o rural, o en institucions benèfiques col·laboradores). Els viciosos i delinqüents, necessitats de reforma i amb desestructuració personal i social, eren enviats als reformatoris urbans (Toribi Duran, Bon Pastor, etc.) o a granges agrícoles reformadores i professionals. Per a les dues categories, en sortir de les institucions urbanes i quan no hi havia cap família d'acollida o aquesta no oferia garantia social, podien passar a la Casa de Família (només els nens), mentre que, en el cas rural, se'ls buscava una col·locació agrària i en família. També hi havia la possibilitat que alguns menors poguessin passar directament del Departament d'Observació a la Casa de Família.¹⁶ Sobre el tema femení, el pla no recull gairebé res d'específic ni diferencial; les poques

¹⁴ Sobre la figura i l'obra de Josep Pedregosa, poden consultar-se els treballs següents: BALDELLÓ, Francesc (1965). *Petites biografies de grans barcelonins*. Barcelona, s. e.; PEDREGOSA I LLAVINA, Salvador (1965). *Llibertat vigilada (l'obra de mossèn Pedregosa)*. Barcelona: Dalmau Editor; PIQUER I JOVER, Josep-Joan. «La ejemplaridad de un sacerdote. Una vida al servicio de la Infancia y de los pobres». *Boletín Oficial del Obispado de Barcelona*, 1957, 8-9, pàg. 408-417 (publicat també en el núm. 54, de maig-juny de 1957, de la *Revista de la Obra de Protección de Menores*); i la monografia *Reeducación social. La obra pedagógica de Josep Pedregosa*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1984.

¹⁵ *Boletín de la Junta Provincial de Protección a la Infancia*. Barcelona, núm. 1 (15 de novembre de 1908), pàg. 2.

¹⁶ Doc. núm. 01.1.053.1 de l'AJP.

dades que es posseeixen sembla que indiquen que la manera habitual de funcionament solia ser semblant en tot el que s'ha exposat: s'accentuava el percentatge elevat de retorn a la família ja en el primer moment o després de passar per les institucions, o bé la derivació a altres establiments benèfics i col·locacions en famílies, que les pròpies institucions col·laboradores femenines gestionarien amb el vistiplau de la Junta.

Aquest seria el pla que, proposat per Pedragosa, assumiria la Secció tercera i intentaria ser aplicat en les línies generals des del mes de maig de 1908, una vegada que s'havien instal·lat les oficines de la Junta en uns locals situats a l'entresòl del número 3 del conegut passeig d'Isabel II, és a dir, al devora Govern Civil de Barcelona. El primer semestre de funcionament (maig-octubre de 1908) van ser recollits del carrer, si donem crèdit al *Butlletí*, 144 menors, que van ser distribuïts de la manera següent:¹⁷

Destinació	Nombre de tutelats
Asil Toribi Duran	23
Granja Agrícola	19
Asil del Parc	17
Nens col·locats	12
Servei militar ¹⁸	8
Tallers salesians	2
Casa Provincial de Caritat	1
Hospital Clínic	1
Socorreguts	1
Fugats	5
Retornats a llurs famílies a Barcelona	25
Retornats a llurs famílies fora de Barcelona (ferrocarril o vaixell)	30
TOTALS	144

¹⁷ Elaborada a partir de les dades del *Boletín*, *Op. cit.*, pàg. 6-7. Dels 144 menors recollits, només cinc eren noies i van ser lliurades a les seves famílies (dues tenien domicili a Barcelona) i tres foren enviades a fora (a Reus, Sagunt i Bilbao).

¹⁸ Per als joves classificats com a viciosos o delinqüents, que estiguessin en el límit de l'edat penal, davant la dificultat per trobar-los una institució adequada, una solució viable —d'acord amb el que feien a altres països europeus— era la possibilitat d'enrolar-los en l'exèrcit o en la marina. Per conducte de la Junta, aquest semestre vuit joves d'aquestes característiques van ingressar-hi com a voluntaris. Doc. núm. 01.2.068.1 pàg. 28, AJP.

La Junta havia d'abonar a les institucions col·laboradores la pensió dels seus tutelats. Per exemple, la Granja Agrícola de Sant Isidre establia un pupil·latge de 60 cèntims diaris més 68 pessetes d'entrada per pupil; l'Asil Toribi Duran fixava el cànon de 30 pessetes mensuals per plaça. Com que no tenien assignacions fixes pressupostades, la capacitat econòmica de la Junta depenia exclusivament d'un sistema de subscripcions voluntàries mensuals o anuals que havia intentat organitzar la comissió permanent, al marge dels possibles donatius benèfics i caritatiu que es poguessin rebre de manera singular i possibles col·lectes ocasionals que es poguessin establir. Les quantitats recaptades cada mes per subscripcions, el primer semestre, no van superar mai les 250 pessetes, fet del qual sembla desprendre's un especial esforç a augmentar el nombre de subscriptors dels estats d'ingressos successius, en els quals es fan públics els noms dels benefactors i les quantitats aportades. En aquest sentit, la Junta naixent es va adjudicar un notable èxit quan, a principis del mateix 1909, es va poder constituir una Junta Auxiliar de Dames. Aquest organisme reunia un ampli grup de senyores distingides de la capital catalana i les intervencions inicials es van adreçar a proporcionar recursos econòmics a l'obra. En només dos mesos van aconseguir 110 subscriptores, que donaven una partida d'ingressos de 640 pessetes mensuals (pràcticament el triple del muntant de les subscripcions masculines).¹⁹ Però, el veritable motor econòmic de la Junta sembla ser que va ser el governador Ossorio y Gallardo, a través dels donatius i col·lectes especials que va aconseguir gestionar els primers mesos de funcionament del nou organisme (fins a 27.436 pessetes).²⁰ Aquestes aportacions, unides a les subscripcions mensuals i als beneficis ocasionals (donatius en concerts, tómboles, etcètera) d'unes bústies per a donatius (que, acompanyades d'una circular del governador, van ser enviades a establiments hotelers, restaurants, cafeteries i societats privades d'esbarjo o esportives perquè fossin col·locades en lloc visible amb la finalitat de recaptar fons), arribaren a obtenir la xifra de 36.240 pessetes els sis primers mesos de funciona-

¹⁹ A més de gestionar les subscripcions de donatius, van organitzar sistemes de recaptació de fons a través de sèries d'abonaments de cinc dijous al teatre Eldorado, abonaments als dijous de moda de la Companyia Larra-Balaguer i de la Companyia Ferruccio-Caravaglia i, fins i tot, a alguns partits de pilota realitzats en el Frontó Condal. *Boletín de la Junta. Op. cit.*, núm. 3 (15 de maig de 1909), pàg. 42-45.

²⁰ Així sembla que ho testimonii la relació de donatius declarats en el butlletí. Els fets posteriors tal vegada ho corroborarien, ja que, dimitit Ossorio, la Junta va ser incapaç de mantenir un nivell d'ingressos que permetés continuar la tasca i es va veure obligada a dissoldre's; Pedragosa era d'aquesta opinió (Doc. núm. 01.1.054.1, pàg. 5). En realitat, la quantia dels ingressos ja havia començat a decréixer d'una manera alarmant per la primavera de 1909.

ment, enfront d'unes despeses de 7.805 pessetes, que donaven un saldo a favor de la Junta de 28.449 pessetes.

Els ingressos els tres mesos següents van seguir la mateixa tònica (25.973 pessetes) i generaren un saldo global positiu de 34.624 pessetes, les quals cobrien les despeses del període, que, no obstant això, lògicament de cada vegada augmentaven. El canvi de tendència es va produir els tres mesos següents (de febrer a maig de 1909): les entrades van disminuir dràsticament i no arribaren ni a la cinquena part del període anterior (tan sols 4.786 pessetes), i es van multiplicar les despeses molt més del doble (20.651 pessetes). Tot i que el saldo final va continuar sent positiu (18.759 pessetes) gràcies al romanent anterior acumulat, la nova situació exigiria una anàlisi i una remobilització de totes les iniciatives que poguessin aportar-hi fons. La sortida més gran va ser, a l'últim període, la inversió que la Junta va fer en l'obra de remodelació de l'exconvent de les Mínimes, al carrer del Carme, que l'Ajuntament li havia cedit a títol precari perquè hi instal·lés un alberg provisional i hi portessin a terme també les tasques del Departament d'Observació, que fins llavors es feien a l'asil municipal del Parc. És probable que l'assumpte no tingués el beneplàcit de tots els membres de la Junta, ja que la política oficial declarada en el programa inicial rebutjava palesament esmerçar fons en obres, no solament perquè significava necessàriament disminuir serveis i places de tutelats, ja que es distreien fons, sinó també perquè finalment suposaria duplicar aquests mateixos serveis i institucions, que ja existien i que ja s'utilitzaven, encara que no fossin propis. De fet, els redactors de l'últim número del *Boletín* (que ja no era Pedragosa) sortien en defensa de la necessitat de l'alberg i de l'obra que s'hi havia fet (pàg. 40-41); i intentaven justificar que de cap manera no es tractava de crear un establiment nou per retenir-hi els tutelats o destinar-los-hi, sinó solament un lloc per a estades curtes que pogués cobrir alguna necessitat ocasional urgent d'empara i que, a més, completés les escasses places de què disposava la Junta a l'asil del Parc. Aquesta necessitat recurrent de justificació, mancant altres fonts, podria ser interpretada també com el reflex de l'existència d'un corrent d'opinió contrària i d'un moviment crític tant a fora com a dins la Junta.

Fou en aquestes mateixes dates, pels volts de l'abril de 1909, quan es va produir el trencament definitiu entre Pedragosa i Ossorio. No sembla, en principi, que la dimissió del sacerdot com a director tècnic de la Secció tercera pogués estar directament relacionada amb el tema anterior, sinó que va ser el topall final de tot un seguit de divergències i discrepàncies privades i públiques entre dues fortes personalitats que tenien objectius distints: la del governador,

que sembla que s'inclinava per una clara opció «policíaca» de control social, l'objectiu prioritari del qual era l'èxit (amb els seus ecos de crònica) en la tasca de netejar Barcelona de captaires i vagabunds, i la de Pedragosa, com a director tècnic, que defensava una tasca més pedagògica, la qual requeria necessàriament uns ritmes temporals, i sobretot unes «maneres», distintes en les formes d'intervenció.²¹ La dimissió de Pedragosa no va suposar que la seva institució (la Casa de Família) deixés immediatament de funcionar com a institució col·laboradora, encara que la Junta crearia una «casa de família» pròpia, annexa a l'alberg provisional, en el convent cedit per l'Ajuntament.²²

Això a banda, només funcionava la Secció tercera (Mendicitat i Vagància), mentre que les quatre restants no van fer, o no van poder fer, pràcticament res en tot el primer període de vida de la Junta. Si considerem el *Boletín* com el registre oficial de les activitats de l'entitat, no hi apareix cap notícia referida a les altres seccions fins al segon número, que, sota l'epígraf «Puericultura», inclou la reproducció d'una columna de to divulgatiu manllevada de *La Vanguardia* sobre albergs infantils industrials; la resta de l'exemplar, com passà amb el primer número, està dedicat en exclusiva a donar notícia de les activitats de la Secció tercera, que eren, de fet, les úniques que portava a terme la Junta.

El *Boletín* comença el tercer número intentant justificar també aquesta situació i tal vegada revelant així el malestar i la divisió crítica que comença a sorgir entre els vocals. Ja fa més d'un any des de la constitució de la Junta i, vista l'activitat de la Secció tercera «y de la inacción de las demás, se planteó debate respecto a si debían entrar todas ellas en actividad...».²³ Al marge del protagonisme inicial que es va voler donar a la lluita contra la mendicitat i vagabunderia infantil, la realitat de l'aplicació a Barcelona va ser la reducció i conversió d'una completa llei de protecció física i moral de la infància, de segell higienista i puericultor a l'origen, en una exclusiva llei de repressió de la mendicitat; s'oblidaren completament la resta de les funcions definides per la llei fins al punt que, encara que s'havien assignat els vocals a les seccions i que s'havien fet propostes per als corresponents càrrecs de presidents i secretaris —com

²¹ Entrevista realitzada a Pedragosa per Piquer i Jover el 29 de gener de 1955 (C.P.P.P. 29/01/1955, AJP). També n'hi ha testimonis als doc. núm. 01.2.178.1, núm. 01.2.047.3 (la data probable del document és 1910) i al 01.2.140.1, de l'AJP.

²² Tal com recull la secció de «Noticias. Juntas Provinciales». *Pro-Infantia. Boletín del Consejo Superior de Protección a la Infancia y Represión de la Mendicidad*. Madrid (núm. 4), any I, agost 1909, pàg. 170.

²³ *Boletín... Op. cit.* (núm. 3), 15 de maig de 1909, pàg. 1

consta en els esborranys de la sessió constitutiva de la Junta—, les altres seccions ni tan sols s'havien constituït com a tals, és a dir, ni tan sols s'havien reunit en tot un any després de la constitució general de la Junta.

La dada és suficientment significativa de la deriva que l'assumpte va assumir a la capital catalana i que hagué de suposar una greu presa de consciència per l'organisme. I encara ho degué ser més, si tenim en compte que aquell trimestre havia estat enviat des de Madrid un ampli esborrany del reglament per al funcionament de la Secció primera (Puericultura i Primera Infància), redactat per Tolosa Latour, que sol·licitava a les Juntes provincials que li fessin arribar les observacions perquè, en funció d'aquestes experiències, pogués corregir el projecte i modificar-lo. Tot i el possible perill que *«la simultaneidad de los trabajos perjudicaría a la intensidad de los mismos y aminoraría la corriente benéfica que se había establecido a favor de la sección tercera»*, el debat entre els vocals de la Junta barcelonina acabà amb l'acord que *«todas las secciones comenzaran sus trabajos, si bien graduándolos y escalonándolos para que no se perjudicasen recíprocamente»*.²⁴

La veritat fou que el 20 d'abril de 1909 se'n constituïa la Secció primera a Barcelona i se n'establien unes orientacions inicials mínimes: intentaven constituir, a cada un dels deu barris de la ciutat, una delegació de la secció (que, en realitat, es reduïa a trobar una veïna del barri i nomenar-la agent de la secció perquè s'assabentàs de possibles necessitats, es convertís en propagandista de la secció i, sobretot, promogués subscripcions en la seva àrea). En aquest sentit, i amb la mateixa data, es difongué una circular de la Secció primera, en què s'animava els ciutadans a comunicar situacions concretes de necessitat i a fer donatius a favor de la secció. La recaptació inicial del primer mes va ser de 304,75 pessetes (255 en donatius i 49,75 en subscripcions mensuals), una quantitat veritablement baixa per l'ambiciosa labor que es proposava tant la Llei de 1904 com el seu Reglament de 1908 en relació amb les funcions d'aquesta secció primera. Comparades amb els ingressos generals de la Junta, que s'havia identificat exclusivament fins al moment amb la Secció tercera, les xifres de la Secció primera resultaven ridícules.²⁵

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Els membres de la Secció primera, a més del governador, eren la baronessa de Salillas, la marquesa de Marianao, la professora de la Normal, Àngela Vallés, els metges Josep Macaya, Agustín Farriols i Ramon Sauquet, que actuava de secretari de la Secció, i els vocals Miquel Renté, Pere Santaló (representant de l'Ateneu Barcelonès) i Tomàs Escriche (de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts). Gairebé un mes després de la constitució, encara solament havien pogut nomenar cinc delegades per als deu barris en què es dividia la capital catalana.

A la constitució de la Secció primera, degué seguir la de la Secció cinquena (Jurídica i Legislativa), de la qual s'insereix una nota breu al final del darrer exemplar publicat del *Boletín*, que donava notícia que «*ha empezado también a funcionar*». S'havia decidit que la seva missió se centraria a «*asesorar al gobernador en sus facultades punitivas*» contra els explotadors de la infància i a «*ejercitar ante los tribunales las acciones correspondientes*»; finalment, i de manera ambigua, es declarava, com a comprensiva dels seus treballs i activitat, que «*hasta ahora la sección sólo ha tenido que emitir algunos dictámenes*».²⁶

Tornam ara a l'activitat de la Secció tercera. Caldria dir que, encara que no disposem de dades sobre el nombre aproximat de menors desatesos que podien passejar per la Barcelona de 1908, i que, per tant, no podem ponderar el possible impacte quantitatiu que va poder suposar la xifra global de menors tutelats i destinats en aquell primer any de funcionament de la Junta, sí que podem considerar que la capital catalana va viure l'aplicació d'un pla, necessàriament limitat, però nascut amb voluntat de coordinació i eficàcia, i que va merèixer les felicitacions del Consell Superior de Protecció.

Les dades totals de menors atesos responien a la distribució següent:

Destinació	1r semestre: 15/05/1908 a 15/11/1908	2n trimestre: 15/11/1908 a 15/02/1909	3r trimestre 15/02/1909 a 14/05/1909	Totals
Asil Toribi Duran	23	23	31	77
Tallers Nen Jesús	-	1	13	14
Asil St. Joan de Déu	-	1	1	2
Tallers Salesians	2	-	7	9
Col·legi Sagrada Família	-	-	2	2
Granja Agrícola	19	8	7	34
Institut del Salvador (Pàrvuls)	-	-	5	5
Asil del Parc	17	8	10	35
Casa de Caritat	1	-	2	3
Hospital Clínic	1	-	1	2
Casa de Família	-	8	5	13
Colònia de San Hermenegildo (Dos Hermanas)	-	-	4	4

²⁶ *Boletín. Op. cit.*, (núm. 3), 15 de maig de 1909, pàg. 53. Els membres de la Secció eren, a més del governador, el vocal delegat del president de l'Audiència, Mariano Enciso; Lluís Ferrer Vidal i Soler, representant de la Caixa de Pensions per a la Vellesa; Benet de Pomés y de Pomar, comte de Santa Maria de Pomés, representant de la Reial Acadèmia de Jurisprudència, i Álvaro María Camín, president. Els tres últims eren advocats de carrera.

Destinació	1r semestre: 15/05/1908 a 15/11/1908	2n trimestre: 15/11/1908 a 15/02/1909	3r trimestre 15/02/1909 a 14/05/1909	Totals
Col·locats en famílies	12	13	2	27
Asil Bon Pastor	-	-	5	5
Retornats a les seves famílies (Barcelona)	25	22	35	82
Enviats a les seves famílies i poblacions d'origen	30	25	41	96
Servei militar	8	-	-	8
Socorreguts	1	-	-	1
Fugats	5	2	7	14
Autoritat judicial, governativa i consolats	-	-	3	3
Departament d'Observació	-	-	7	7
Total				443

Elaborat amb dades que ofereixen els tres números publicats del *Boletín de la Junta de Protecció a la Infancia de Barcelona*²⁷

Crida l'atenció en nombre baix de nenes recollides: només tretze en tot un any de funcionament, set de les quals van ser retornades a les seves famílies, una va aconseguir escapar-se i cinc van ser destinades a l'Asil del Bon Pastor. És possible que funcionessin filtres socials i morals, explícits o implícits, que orientessin la recollida de manera prioritària envers els nens. A manera de comparança, un mostreig —petit i incomplet— de la consulta de les notícies soltes que eren incloses periòdicament en la premsa diària de l'època sobre el nombre de necessitats recollits a la comissaria municipal de pobres de Barcelona (carrer Paradís, 7) —que va començar a funcionar l'abril de 1909— ofereix xifres canviants. Per exemple, el mes d'abril cap nena no va ser atesa, enfront de vint-i-quatre nois; no obstant això, el mes de maig van ser ateses vuit noies (enfront de quaranta-nou nens); deu nenes el juliol (enfront de vint-i-un nens), abans dels successos de la Setmana Tràgica; hi va haver també dinou assistides (enfront de trenta-dos assistits) entre finals d'agost i el mes de setembre; vint-i-tres nenes (enfront de dotze nens) el novembre i trenta-vuit noies (enfront de

²⁷ *Boletín de la Junta. Op. cit.* (núm. 1), pàg. 6-7; núm. 2, pàg. 26-27; núm. 3, pàg. 46-47. Les dades globals que presenten els butlletins contenen errors; en el període de 15 de novembre de 1908 a 15 de febrer de 1909 no van ser 115 recollits, sinó només 111 nous tutelats, i el període del 15 de febrer al 14 de maig de 1909, tampoc no van ser 157, sinó 188 nous protegits. Hem considerat més fiables les dades detallades que ofereix cada institució col·laboradora que els totals que ofereix el butlletí.

trenta-dos nens) el desembre de 1909. Són dades molt parcials i limitades, però que podrien corroborar l'existència d'algun tipus de filtre per part de la Junta o dels agents de l'ordre encarregats de les recollides. També és possible que molts d'aquests nens i nenes que eren conduïts a la comissaria de pobres fossin, almenys en part, fills petits que acompanyaven els pares o mares, que serien els subjectes «protagonistes» de la recollida o de l'atenció dels agents de la comissaria municipal. De totes maneres, la limitació asimètrica del mostreig i l'eventualitat de les fonts no ens permet, de moment, dir gaires coses més.²⁸

No es publicaren més butlletins de la Junta. El següent hauria d'haver sortit a l'agost, si tenim en compte el ritme dels anteriors. Però, el juliol de 1909 arribava la «Setmana Tràgica», que va col·lapsar la vida ciutadana i que va obligar el governador a absentar-se de la ciutat. La política que seguiria els successos devindria en la caiguda del gabinet Maura la tardor del mateix any i, en conseqüència, en el cessament definitiu d'Àngel Ossorio y Gallardo com a governador civil de la província.

La Junta degué seguir funcionant els mesos següents, almenys mantingué en les institucions col·laboradores els tutelats anteriors als esdeveniments de juliol, com sembla desprendre's de la liquidació de comptes. El 2 de desembre de 1909 la Junta Provincial de Protecció de la Infància acordaria dissoldre's per falta de fons; argumentava que, si bé la Llei n'autoritzava el funcionament, no li proporcionava recursos per complir la seva missió.²⁹ El mes següent, el 24 de gener de 1910, el comitè executiu de la Junta Auxiliar de Dames presentava al Govern Civil la dimissió en bloc, ja que la seva acció resultava innecessària, donada la suspensió de l'Obra de Protecció a Barcelona.³⁰ El gener de 1910, Miquel Barella, tresorer de la Junta, liquidava, amb els últims fons, tots els comptes d'institucions col·laboradores, personal i despeses de manteniment d'instal·lacions pròpies. La Junta acabava de desaparèixer després de vint-i-dos mesos escassos de vida. La seva herència era un testimoniatge històric innegable de la possibilitat real d'una acció eficaça —encara que parcial— de protecció de la infància.

²⁸ Les dades han estat extretes de consultes de *La Vanguardia*, edicions dels dies 27 i 30 d'abril de 1909; 5, 8 i 11 de maig de 1909; 8 i 14 de juliol, i 31 d'agost de 1909; 8 i 14 de setembre, 14 i 16 de novembre, i 2, 17, 23 i 29 de desembre de 1909.

²⁹ La notícia apareixia a *Pro-Infantia. Boletín del Consejo Superior de Protección a la Infancia y Represión de la Mendicidad*. Any I, desembre de 1909 (núm. 8), pàg. 374-375. La revista comenta que, malgrat l'acord de dissolució, als vocals reunits els va animar el propòsit de circumscriure's a la Secció tercera i estudiar mitjants per arbitrar recursos i poder, en el futur, reconstituir-se.

³⁰ Doc. núm. 01.3.012.1, AJP. El document és l'ofici original de dimissió del Comitè Executiu de Dames; datat el 24 de gener de 1910. 91